

Szanse i bariery zrównoważonego rozwoju rolnictwa i wsi w Małopolsce

Charakterystyka regionu i rolnictwa na tle kraju

Województwo małopolskie to region o powierzchni 15,1 tys. km², co stanowi 4,8% pow. Polski. W jego skład weszły byłe województwa krakowskie i nowosądeckie w całości, a w części: tarnowskie, kieleckie, katowickie, bielsko-bialskie i krośnieńskie. Mieszka tu 3,2 mln osób, tj. 8,3% ludności kraju. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 212 osób/km², podczas gdy w Polsce 124 osoby/km² [GUS 1999].

Proporcje zatrudnienia w trzech działach gospodarki narodowej przedstawiają się tu następująco: rolnictwo – 36%, przemysł i budownictwo – 25% i usługi 39% [Brzozowski i in. 1992].

Małopolska jest regionem o stosunkowo wysokim odsetku ludności wiejskiej (49,4%) i dużej liczbie osób zatrudnionych w rolnictwie (36%). Wieś zamieszkuje 1,6 mln osób, tj. 10,7% ogółu ludności wiejskiej kraju. Ponad dwukrotnie wyższa od średniej krajowej jest też w województwie liczba ludności wiejskiej przypadająca na 100 ha UR. Wynosi ona w województwie małopolskim 185 osób, a w kraju 80 osób.

Rolnictwo stanowi dział gospodarki, który szczególnie odbiega od europejskich standardów. Podstawową słabością polskiego rolnictwa jest bardzo niska wydajność pracy, czterokrotnie niższa od przeciętnej wydajności w całej gospodarce narodowej. Przyczyny tego stanu mają charakter strukturalny, a więc długotrwały. Decydujące znaczenie mają [Moskal 1997]:

- Anachroniczna struktura gałęziowa całej gospodarki narodowej, ze zbyt wysokim udziałem rolnictwa i przestarzałego przemysłu ciężkiego w zatrudnieniu oraz zbyt niskim udziałem usług. Nie sprzyja to odpływowi nadwyżek siły roboczej z rolnictwa.
- Nieracjonalna struktura potencjału produkcyjnego rolnictwa (w szczególności w gospodarstwach indywidualnych), odznaczająca się ogromną przewagą czynnika pracy nad dwoma pozostałymi, tj. ziemią i kapitałem [Wojtaszek 1994].

- Obecna struktura agrarna – z rozdrobnieniem ziemi i niewielką powierzchnią gospodarstw chłopskich. Ponad 2 mln rodzin chłopskich w Polsce użytkuje 16,1 mln ha, tj. 87% UR, a przeszło połowa z nich posiada gospodarstwa o pow. mniej niż 5 ha. Przeciętne gospodarstwo ma 7 ha i składa się zwykle z kilku oddalonych od siebie działek. Drobne gospodarstwa determinują małą skalę produkcji, ta zaś podnosi koszty jednostkowe. Rozproszenie produkcji i niejednorodność asortymentu utrudnia sprzedaż po zadowalającej cenie [Żmija 1999].
- Niekorzystna struktura wykształcenia ludności wiejskiej: udział mieszkańców z wykształceniem średnim lub wyższym jest na wsi znacząco niższy aniżeli w mieście. W miastach wykształcenie wyższe ma 9,8% mieszkańców, a średnie 34,2%, odpowiednio na wsi – 1,9% i 15,5%.

Tabela 1

Struktura wykształcenia ludności związanej z rolnictwem w woj. małopolskim

Wyszczególnienie	Wykształcenie (%)				
	wyższe	policealne średnie	zasadn. zawod.	podstawowe (pełne i niepeł.)	razem
Polska	2,8	20,2	28,5	48,5	100
Małopolska	2,6	20,1	32,0	45,3	100

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996.

Również niekorzystna jest struktura wykształcenia ludności rolniczej województwa małopolskiego (tab. 1). Utrudnia to racjonalizację produkcji rolniczej, adaptację do warunków gospodarki rynkowej i reorientację zawodową. Rzutuje też na kulturę pracy, stosunek do problemów ochrony środowiska naturalnego, dziedzictwa kulturowego i krajobrazu. Odpowiednia polityka oświatowa musi więc być niezbędną częścią programu głębokiej przebudowy rolnictwa i rozwoju wsi [Żmija 1999].

Użytkowanie ziemi i struktura agrarna rolnictwa indywidualnego

Na podstawie kryteriów przyrodniczo-ekonomicznych można wyodrębnić na obszarze Małopolski trzy strefy rozwoju rolnictwa i wsi:

- północna (o rozwoju intensywnego rolnictwa towarowego), nieco rzadziej zaludniona, o mniej rozdrobnionej strukturze agrarnej i relatywnie większym znaczeniu dochodów rolniczych;

- środkowa (o rozwoju rozdrobnionego rolnictwa dwuzawodowego), gęsto zaludniona, silnie zurbanizowana, o znacznej przewadze ludności dwuzawodowej i dużym rozdrobnieniu ziemi użytkowanej rolniczo;
- południowa (o rozwoju rolnictwa górskiego) o znacznych walorach krajobrazowych, lecz trudnych warunkach do produkcji rolniczej, cechująca się również rozdrobnieniem gospodarstw i dużym znaczeniem dochodów uzyskiwanych poza rolnictwem.

Ogólna powierzchnia gruntów w województwie małopolskim wynosi 1 514 410 ha, z czego użytki rolne stanowią 58,3%. W poszczególnych strefach udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej kształtuje się następująco:

- strefa północna – 73,3%,
- strefa środkowa – 60,4%,
- strefa południowa – 52,0%.

Największą lesistością charakteryzuje się strefa południowa, gdzie lasy w powierzchni ogólnej stanowią 39%, przy średniej dla województwa wynoszącej 29%. W świetle danych przedstawionych w tabeli 2 wydaje się konieczne zwiększenie stopnia lesistości w strefach północnej i środkowej. Uzasadnić to można wieloma przesłankami, z których najważniejszymi są:

- ograniczenie stopnia erozji gleb,
- zwiększenie retencji wód,
- łagodzenie skutków przemysłowej degradacji środowiska (zwłaszcza w strefie środkowej),
- zwiększenie walorów krajobrazowych stref.

W strukturze użytków rolnych (tab. 2) dominują grunty orne, przy czym w przekroju stref występuje znaczne pod tym względem zróżnicowanie (najmniejszy udział w strefie południowej). Udział sadów jest relatywnie niski, największy jest on w strefie południowej, o czym przesądza skoncentrowanie tych upraw w rejonach tradycyjnie sadowniczych (Nowy Sącz, Limanowa, Łącko, Podegrodzie, Raciechowice). Udział trwałych użytków zielonych jest w przekroju poszczególnych stref mocno zróżnicowany i waha się od 15,9% w strefie północnej do 31,6% w strefie południowej [Żmija 1996].

W użytkowaniu gospodarstw indywidualnych znajduje się 92,5% ogólnej powierzchni użytków rolnych (222,5 tys. indywidualnych gospodarstw). Statystycznie przeciętne gospodarstwo indywidualne liczy 3,6 ha użytków rolnych (tab. 4). 135,7 tys. rodzin prowadzi mikrogospodarstwa o powierzchni poniżej 1 ha, określone jako działki. Są też takie rodziny (zwłaszcza w najgęściej zaludnionej południowo-zachodniej części), które w ogóle nie posiadają ziemi, poza parcelą siedliskową. W tabeli 3 przedstawiono strukturę obszarową gospodarstw rolnych wg wydzielonych stref. Z danych przedstawionych w tej

tabeli wynika, że najmniejsze obszarowo gospodarstwa rolne znajdują się w strefie środkowej, największe zaś w strefie północnej, gdzie przeważają gospodarstwa o intensywnej produkcji towarowej.

Tabela 2
Użytkowanie ogółem gruntów w strefach

Wyszczególnienie	Strefa północna	Strefa środkowa	Strefa południowa	Ogółem województwo
1. Pow. ogólna				
– ha	314 344,6	392 215,3	807 835,1	1 514 410,0
– %	20,7	25,8	53,5	100,0
2. Pow. uż. rolnych				
– ha	230 593,2	236 838,0	414 977,3	882 469,0
– %	26,1	26,8	47,1	100,0
3. Struktura uż. rol.:				
a) grunty orne – ha	190 680,6	177 241,1	270 619,8	638 591,0
– %	82,7	74,8	65,2	72,4
b) sady – ha	3 137,4	6 169,5	13 341,2	22 651,0
– %	1,4	2,6	3,2	2,5
c) łąki – ha	27 019,8	38 190,0	75 043,1	140 253,0
– %	11,7	16,1	18,1	15,9
d) pastwiska – ha	9 761,0	15 238,7	55 972,1	80 974,0
– %	4,2	6,4	13,5	9,2
4. Lasy – ha	46 833,0	76 307,3	315 538,4	438 689,0
– % pow. ogólnej	14,9	19,5	39,0	29,0
5. Pozostałe grunty – ha	36 917,6	79 002,7	77 319,0	193 252,0
– % pow. ogólnej	11,8	20,1	9,0	12,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: „Rocznik statystyczny woj. małopolskiego”, Kraków 1998.

Tabela 3
Struktura obszarowa gospodarstw rolnych wg wydzielonych stref

Wyszczególnienie	Odsetek gospodarstw w grupach obszarowych (użytków rolnych ha)			
	1,01–4,99	5,00–9,99	10,00–14,99	15,00 i więcej
Strefa północna	75,5	20,9	3,0	0,6
Strefa środkowa	89,9	9,0	0,7	0,4
Strefa południowa	86,9	11,8	1,0	0,3
Ogółem województwo	85,2	13,2	1,3	0,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: „Rocznik statystyczny woj. małopolskiego”, Kraków 1998.

Tabela 4

Zróżnicowanie średniej powierzchni użytków rolnych gospodarstw indywidualnych woj. małopolskiego wg wydzielonych stref (w ha)

Wyszczególnienie	Strefa północna	Strefa środkowa	Strefa południowa	Ogółem województwo
Pow. uż. rolnych ogółem	214 918	209 546	391 655	816 120
Średnia pow. uż. rolnych przypadająca na gospodarstwo	4,25	3,56	3,45	3,60

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: „Rocznik statystyczny woj. małopolskiego”, Kraków 1998.

Struktura agrarna w województwie małopolskim jest gorsza niż przeciętnie w kraju i ma charakter stagnacyjny. Przypadki zmiany (zwiększenia lub zmniejszenia) powierzchni zdarzają się w 1–2 gospodarstwach na 100 w ciągu roku, przy czym w środkowej, najbardziej zurbanizowanej strefie można mówić raczej o tendencji do dalszego rozdrabniania gospodarstw, w części południowej – o utrzymywaniu się obecnej struktury, a w części północnej – o nieznacznej tendencji do koncentracji ziemi. Brak większego obrotu ziemią rolniczą związany jest z jej ceną. Z jednej strony ziemia jest zbyt droga, aby warto było w nią inwestować, z drugiej zaś ziemia jest zbyt tania, ażeby jej się pozbywać; uzyskana ze sprzedaży kwota nie wystarczy na rozwiązanie problemów rodziny – stworzenie miejsca pracy, nie mówiąc o ewentualnym odtworzeniu siedliska.

Trwałość obecnej struktury obszarowej wynika jednak przede wszystkim z funkcji, jakie pełnią drobne gospodarstwa – wytwarzania na samozaopatrzenie rodziny, która ma inne źródła dochodów pieniężnych. Ponad 30% drobnych gospodarstw (w przedziale 1–2 ha nawet połowa) nie sprzedaje niczego. Sytuacja ta będzie się utrzymywać tak długo, jak długo wydatki na żywność będą rzędu 50% budżetu przeciętnej rodziny, tym bardziej że gospodarstwo pozwala wykorzystać rodzinne zasoby pracy (w tym również marginalnej), których nie udaje się spożytkować inaczej [Moskal, Kotala 1996].

Przesłanką do zmiany struktury agrarnej może być większa podaż dobrze płatnych miejsc pracy i alternatywnych źródeł dochodu. Spowoduje to wzrost dochodów ludności, obniżenie udziału wydatków na żywność w budżetach rodzinnych oraz obniżenie wolnych zasobów pracy na wsi. W wyniku tego nastąpi polaryzacja społeczno-zawodowa ludności wiejskiej, a w ślad za nią – polaryzacja struktury agrarnej. Wyłoni się grupa gospodarstw towarowych o większym potencjale produkcyjnym. Polityka gospodarcza państwa oraz samorządów lokalnych powinna sprzyjać takim procesom.

Zasoby siły roboczej w rolnictwie

W województwie małopolskim gospodaruje przeciętnie 30 rodzin na 100 ha UR, a jeżeli doliczyć użytkowników działek, to nawet 44 rodziny. Liczba osób przypadająca na 100 ha jest więc bardzo wysoka. Największa jest ona w gospodarstwach obszarowo najmniejszych. Wśród ludności mieszkającej w gospodarstwach rolnych stwierdza się wysoką aktywność zawodową – średni współczynnik aktywności zawodowej wynosi 81. Waha się on w województwie od 63 (w powiecie chrzanowskim) do 87 (w powiecie dąbrowskim). W tabeli 5 przedstawiono liczbę osób pracujących w rolnictwie województwa małopolskiego wg wydzielonych stref. Z danych zawartych w tej tabeli wynika, że poziom zatrudnienia w rolnictwie na 100 ha UR waha się tu od 53 do 70 osób.

Tabela 5

Pracujący w rolnictwie województwa małopolskiego wg wydzielonych stref

Wyszczególnienie	Pracujący w rolnictwie w tys. osób	Pracujący w rolnictwie na 100 ha UR (osób)
Strefa północna	118,6	55
Strefa środkowa	132,9	63
Strefa południowa	273,5	70

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: „Rocznik statystyczny woj. małopolskiego”, Kraków 1998.

Do oceny pełnych zasobów pracy rodziny rolniczej służą tzw. pełnowydajne jednostki przeliczeniowe. Przeciętna rodzina wiejska w województwie przedstawia sobą potencjał równy w przybliżeniu 2,5 jednostkom, z czego około 1,7 jednostki zatrudnione jest w gospodarstwie. W przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych daje to (zależnie od powierzchni gospodarstwa) następującą obsadę siły roboczej: w gospodarstwie równym 2 ha – 85 jednostek; 3 ha – 57 jednostek; 4 ha – 42 jednostki; 5 ha – 34 jednostki.

Analiza źródeł utrzymania gospodarstw chłopskich wykazała, że z ogólnej liczby gospodarstw domowych (354 834) zaledwie 16% utrzymuje się z pracy w swoim gospodarstwie, 43% z pracy poza swoim gospodarstwem i aż 41% z niezarobkowych źródeł. Wszystko więc wskazuje na to, że małopolska wieś jeszcze długo zachowa dwuzawodowy charakter, gdyż jest on doraźnie skuteczny, a oprócz tego zgodny z preferencjami jej mieszkańców. Z pracy na własny rachunek utrzymywało się 7,5% gospodarstw. Wysoce niepokojącym zja-

wiskiem jest natomiast odsetek gospodarstw domowych utrzymujących się z niezarobkowych źródeł utrzymania – stanowiący 41%. Skala tego zjawiska nadaje mu cech głębokiej ekonomiczno-społecznej patologii. Pamiętając bowiem o systemie finansowania emerytur i rent, można powiedzieć, że egzystencja ludności wiejskiej w Małopolsce w dużej części opiera się na budżecie państwa [Moskał 1997].

Zgodnie z założeniem, że droga do poprawy sytuacji ekonomicznej wsi małopolskiej prowadzi poprzez efektywne wykorzystanie zasobów siły roboczej, podjęto próbę określenia liczby potrzebnych miejsc pracy poza rolnictwem lub alternatywnych źródeł dochodu. Do oceny zbędnych w rolnictwie zasobów pracy przyjęto trzy poziomy docelowego zatrudnienia w gospodarstwach indywidualnych + działki rolne na 100 ha UR:

- 15 osób (co oznacza poziom zbliżony do województw o szczególnie niskich wskaźnikach zatrudnienia),
- 20 osób (poziom pośredni, łatwiejszy do osiągnięcia w regionie rozdrobnionego rolnictwa),
- 30 osób (poziom średniej krajowej).

Różnica między obecną liczbą zatrudnionych a tą, która wynika z założonego poziomu to nadwyżka zasobów pracy. Do obliczenia liczby potrzebnych miejsc pracy dla nadwyżek siły roboczej w rolnictwie w województwie (przy uwzględnieniu poziomów: 15, 20, 30 osób/100 ha) przyjęto sumę nadwyżki siły roboczej i bezrobotnych pomniejszoną o liczbę osób pracujących w wieku poprodukcyjnym. Powyższe dane przedstawia tabela 6.

Tabela 6

Liczba potrzebnych miejsc pracy w województwie małopolskim

Wyszczególnienie	15 osób/100 ha	20 osób/100 ha	30 osób/100 ha
Nadwyżka w tys. osób	417,3	377,2	296,7
Bezrobotni w tys. osób	15,7	15,7	15,7
Osoby w wieku poprodukcyjnym w tys.	149,8	149,8	149,8
Potrzebne miejsca pracy w tys.	283,2	243,1	162,6

Ocena wyposażenia terenów wiejskich w infrastrukturę techniczną

Stan urządzeń i sieci energetycznych jest niezadowalający. Odnosi się to w szczególności do sieci gazowych i elektroenergetycznych. Pomimo utrzymującej się od początku lat dziewięćdziesiątych dużej dynamiki budowy sieci gazowych, zaledwie 39% odbiorców wiejskich regionu zostało dotychczas podłączonych do sieci gazowej. Tereny wiejskie są wprawdzie w 100% zelektryfikowane, ale z powodu kilkudziesięcioletnich zaniedbań inwestycyjnych w zakresie modernizacji i rozbudowy wiejskich sieci są obszary wymagające pilnych przedsięwzięć w tym zakresie. Dotyczy to zwłaszcza obszarów w powiatach: krakowskim, limanowskim, nowosądeckim i proszowickim.

W zakresie gospodarki wodnej przyrost inwestycji wodociągowych i nasylenie tymi urządzeniami są nierównomierne, a generalnie – słabe. Wskaźnik wyposażenia w wodociągi zbiorowe na terenach wiejskich wyniósł w regionie średnio 42,3%. Pojawiające się coraz częściej okresowe lub trwałe deficyty wody sprawiają, że inwestycje wodociągowe to zdecydowanie priorytetowa potrzeba w sferze infrastruktury wsi.

Wskaźnik wyposażenia w kanalizację jest minimalny, przy średniej dla terenów wiejskich na obszarze województwa wynoszącej 3,2%. Niepokojący jest fakt ogromnej dysproporcji pomiędzy zwodociągowaniem (42,3%) a skanalizowaniem (3,2%), co jest bardzo dużym zagrożeniem dla środowiska naturalnego.

Gospodarka odpadami stanowi poważny problem ekonomiczny i ekologiczny. Tylko 70 gmin posiada wysypiska komunalne na łączną ich liczbę 181 w województwie. Waga problemu wynika nie tylko z rozmiarów zjawiska oraz z wielostronnego negatywnego oddziaływania na środowisko, ale także z trudności lokalizowania składowisk, spowodowanych sprzeciwami społeczności lokalnych.

W zakresie melioracji wodnych potrzeby w regionie zabezpieczone są średnio w 60%, a drenowanie użytków rolnych w około 50%.

Sieć dróg jest istotnym elementem wiejskiej infrastruktury. Gęstość dróg (gminne i lokalne wiejskie) wynosi 110 km/100 km². Gęstość ta jest dostateczna, lecz sieć drogowa z uwagi na zły stan techniczny wymaga poważnej modernizacji.

Telefonizacja wsi wykazuje dużą dynamikę rozwojową, ale liczba abonentów z obszarów wiejskich jest nadal niska i wynosi 128,5/1000 osób przy 318,4/1000 osób w powiatach grodzkich.

Szanse i bariery dla rozwoju rolnictwa i wsi wg wydzielonych stref

O zrównoważonym rozwoju rolnictwa i wsi w Małopolsce decydują istniejące tu uwarunkowania gospodarcze. Każdy region ma uwarunkowania, które hamują lub przyspieszają jego rozwój. Dlatego ważne jest poznanie tych szans i zagrożeń. Technika na etapie analizy uwarunkowań sytuacji jest analiza SWOT, pozwalająca określić szanse i zagrożenia dla rozwoju rolnictwa i wsi Małopolski.

Główne szanse i zagrożenia dla zrównoważonego rozwoju rolnictwa i wsi w Małopolsce wg stref przyrodniczo-ekonomicznych są następujące:

Strefa północna

Szanse rozwojowe

1. Możliwość szybszego niż w pozostałych strefach powstawania rozwojowych gospodarstw rolnych.
2. Możliwość powstawania nowych zakładów przetwórstwa owocowo-warzywnego, mleka, ziemniaków i zbóż, umożliwiających zbyt produktów rolnych i zatrudnienie ludności.
3. Uruchomienie nowych firm, zwłaszcza w dziedzinie usług, dających szansę zatrudnienia.
4. Możliwość aktywizacji gospodarczej terenów usytuowanych przy głównych ciągach komunikacyjnych (Kraków-Warszawa, Kraków-Sandomierz).
5. Dalsza intensyfikacja produkcji warzyw w rejonach o utrwalonej tradycji (szczególnie ziemia proszowicka, miechowska, dąbrowska).

Bariery rozwojowe

1. Bardzo słabo rozwinięty przemysł i otoczenie rolnictwa (zakłady przetwórstwa, ośrodki maszynowe itp.).
2. Słabe wyposażenie kapitałowe gospodarstw indywidualnych (środki trwałe).
3. Niedostateczne wyposażenie wsi w infrastrukturę techniczną, zwłaszcza w sieć gazowniczą, wodociagową, kanalizacyjną, drogi utwardzone, telefony oraz niedostateczny stan techniczny sieci elektrycznych.
4. Niezadowalające tempo restytucji spółdzielczości wiejskiej.
5. Niskie dochody budżetów gmin, ograniczające inwestowanie w rozwój infrastruktury wsi.

6. Występujące na terenie niektórych gmin (Jura Krakowsko-Częstochowska, Wyżyna Miechowska) typowe dla rejonów górzystych warunki produkcji rolniczej.

Strefa środkowa

Szanse rozwojowe

1. Możliwości powstawania gospodarstw specjalistycznych o fermowym charakterze produkcji, nie potrzebujących ziemi, ale dużego kapitału na utworzenie lub modernizację gospodarstw.
2. Rozwijanie specjalizacji w produkcji pieczarek, szkółkarstwa roślin ozdobnych i owocowych.
3. Intensywny rozwój produkcji zwierzęcej (nakładczy charakter) o kierunkach: brojler kurzy, kury nioski, gęsi i kaczki (stada produkcyjne i hodowlane), trzoda chlewna, zwierzęta futerkowe.
4. Potencjalnie duża podaż przygotowanych terenów inwestycyjnych (budownictwo mieszkaniowe, handel, usługi).
5. Powstawanie nowych i modernizacja istniejących zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego (ubojnie drobiu i trzody, masarnie, kaszarnie, wytwórnie makaronów, mieszalnie pasz, mleczarnie).
6. Powstawanie nowych firm przemysłowych i usługowych w sektorze pozarolniczym dających szanse zatrudnienia ludności wiejskiej.
7. Dalszy rozwój infrastruktury technicznej obszarów wiejskich.

Bariery rozwojowe

1. Słabe wyposażenie gospodarstw w środki techniczne (budynki specjalistyczne, urządzenia specjalistyczne, sprzęt mechaniczny).
2. Słabe wyposażenie i brak kapitału w znacznej części zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego.
3. Niewystarczające dochody budżetów gmin, ograniczające inwestowanie w rozwój infrastruktury wsi.

Strefa południowa

Szanse rozwojowe

1. Umiarkowany rozwój rolnictwa wspomaganego instrumentami polityki rolnej („ustawa góraska”).
2. Unowocześnianie i rozwijanie specjalizacji upraw sadowniczych (jabłonie, śliwy, wiśnie, porzeczka, malina, truskawka).

3. Wykorzystanie potencjału trwałych użytków zielonych oraz stymulowanie rozwoju niekonwencjonalnych kierunków produkcji roślinnej.
4. Wzrost skali produkcji zwierzęcej, zwłaszcza chowu bydła mlecznego, owiec, pszczoł.
5. Rozwój agroturystyki.
6. Powstawanie nowych zakładów przetwórstwa rolnego, w tym szczególnie małych mleczarni, serowarni, garbarni, przetwórni owocowo-warzywnych.
7. Powstawanie małych firm przemysłowych i usługowych przyjaznych środowisku.
8. Rozwój infrastruktury technicznej, tj. rozbudowa sieci kanalizacyjnej, telefonicznej, gazowniczej, poprawa stanu dróg, reelektryfikacja, budowa sieci wodociągowej, w celu uatrakcyjnienia obszarów wiejskich, zwłaszcza przy rozwijaniu agroturystyki.

Bariery rozwojowe

1. Niedostateczne wyposażenie wsi w infrastrukturę techniczną.
2. Bardzo niskie dochody budżetów gmin, ograniczające inwestowanie w rozwój tej infrastruktury (w tym turystycznej).
3. Brak instrumentów skutecznej polityki regionalnej w odniesieniu do terenów górzyszych.

Zakończenie

O powodzeniu przemian na obszarach wiejskich Małopolski, w tym o ich zrównoważonym rozwoju, decydować będzie zmiana relacji pomiędzy pracą i ziemią oraz pracą i kapitałem. Każdy spadek zatrudnienia w rolnictwie wpłynie na zmianę tych relacji, poprawiając ekonomiczną efektywność gospodarowania.

Rozwój ekonomiczny wsi w Małopolsce nie może być oparty tylko na rozwoju rolnictwa. Siłą napędową przemian zachodzących na terenach wiejskich na obecnym etapie rozwoju może być przedsiębiorczość pozarolnicza, połączona z działalnością rolniczą, co będzie sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa i wsi.

Szansami tego rozwoju mogą być: walory środowiska naturalnego; czynniki demograficzne i kulturowe; rozwój przedsiębiorczości rolniczej i pozarolniczej; wytwarzanie pracochłonnych i wysokiej jakości produktów rolnych; rozwój obszarów aktywności gospodarczej – gminy; poprawa infrastruktury technicznej.

Barierami zrównoważonego rozwoju są: niska zdolność akumulacji kapitału własnego; niedostatki infrastruktury technicznej i społecznej; niski stopień integracji rolnictwa z gospodarką narodową.

Literatura

- BRZOZOWSKI A., MICHALIK E. Przestrzenne zróżnicowanie bezrobocia w makroregionie południowo-wschodnim. CUP, Biuro Planowania Regionalnego w Krakowie, Kraków 1992.
- GUS. Rocznik Statystyczny 1999.
- MOSKAL S., KOTALA A., Problemy zagospodarowania zasobów pracy na przeludnionych terenach wiejskich, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, Nr 4–5, 1996.
- MOSKAL S., Założenia Małopolskiego Programu Rozwoju Wsi i Rolnictwa, Kraków 1997.
- WOJTASZEK Z., Kierunki rozwoju i modernizacji rodzinnych gospodarstw rolniczych, Wieś i Państwo, Nr 3–4, 1994.
- ŻMIJA J., Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju gospodarczego terenów wiejskich w Polsce południowej. Międzynarodowa Konferencja Naukowa, Muszyna, marzec 1996. FAPA, AR Kraków, 1996.
- ŻMIJA J., Przedsiębiorczość w agrobiznesie a rozwój obszarów wiejskich w regionie Małopolski. Kraków 1999.

Chances and Barriers to Sustainable Development of Agriculture and Rural Areas in Małopolskie Voivodship

Abstract

This paper discusses the main opportunities and obstacles both agriculture and rural areas in the Małopolska face when sustainable development is taken into consideration.

Successful transformation in the region, together with its sustainable development will be determined by changes in labour-land interrelations as well as changes in labour-capital interrelations. Any decline in the agricultural

employment will affect changes in those relations and improve the economic effectiveness of farming.

Economic development of rural areas in Małopolska cannot be based solely on the agriculture development. Entrepreneurship outside agriculture combined with farming generate strong opportunities for transformation observed in rural areas at the present stage of development. It will also favour sustainable development of agriculture and country.

The chances of such development include: advantages of natural environment, demographic and cultural factors, entrepreneurship development in agriculture and outside of it, potential for time-consuming production of high quality agricultural commodities, the expansion of economic activity areas at the communes (gminas) level and improvement of technical infrastructure.

Otherwise, limited own capital accumulation capacity, insufficient technical and social infrastructure, low level of agriculture integration with national economy, all of them are considered as main barriers to sustainable development.